

บทที่ 1

บทนำ

สิทธิมนุษยชน เป็นสิ่งเชื่อมโยงผู้คนจำนวนมากเข้าด้วยกัน ข้ามพรมแดนกายภาพ วัฒนธรรม เชื้อชาติ เสมือนหนึ่งเป็นภาษาสากลที่คนจำนวนมากใช้อธิบายเหตุการณ์ที่ตนเองประสบ เพื่อให้ผู้อื่นได้เข้าใจ เกิดการผลักดันให้มีการเคลื่อนไหวเพื่อแทรกแซง เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ปลอดภัยจากภัยอันตรายที่คุกคามชีวิต สุขภาพ และความผาสุกของตนเอง และสังคม กระบวนการเคลื่อนไหวของกลไกสิทธิมนุษยชนระดับองค์การระหว่างประเทศ ที่มีอำนาจ “แทรกแซง” แนะนำ หรือสนับสนุน การกระทำของรัฐ ผ่านระบบการให้รางวัล/ลงโทษ โดยใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ อันได้แก่สถิติ และ หลักฐานการละเมิดจากการวิเคราะห์ทางนิติวิทยาศาสตร์ การให้การต่อศาลหรือสถาบันของ “เหยื่อ”/ผู้รอดชีวิต ในฐานะพยานตามกฎหมาย เป็นกลไกในการขับเคลื่อนสิทธิมนุษยชน ทว่าการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิมนุษยชนและการกดดันรัฐ หรือผู้กระทำการสมัยใหม่ก้าวเข้าสู่การพยายามใช้ระบบล้านคน ล้านรายชื่อ เพื่อสร้างความตระหนักรู้ และหาเสียงสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป เพื่อกดดันให้มีการเคลื่อนไหวของรัฐ หรือองค์การสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ในการแทรกแซงสถานการณ์สิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน หมายถึง หลักการว่าด้วยสิทธิของมนุษย์ทุกคน โดยไม่คำนึงถึง เพศ สัญชาติ เชื้อชาติหรือปัจจัยอื่น (Ishay, 2004, p. 3) ในที่นี้ จะยึดสิทธิในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ค.ศ. 1948 อันเป็นหลักการแรกในการกำหนดกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศอื่นๆตามมา เนื่องจากสิทธิมนุษยชนดังที่ปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ มีฐานะเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ เกิดจากการพัฒนาข้อตกลง หรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ตั้งแต่สมัยที่ประเทศต่างๆ ในยุโรป มีข้อตกลงในรูปแบบของกฎหมายจารีต หรือ กฎหมายมูลนิติธรรม ประเพณี (Customary law) ที่มีผลผูกพันต่อรัฐต่างๆ ที่ร่วมให้สัตยาบันต่อข้อตกลง โดยในระยะแรก เป็นข้อตกลงระหว่างรัฐกับรัฐ เช่น กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการทำสงครามที่ชอบธรรม สนธิสัญญาหลังสงคราม เป็นต้น นอกจากรากฐานของสิทธิมนุษยชนที่สถาปนาว่าทศวรรษผ่านสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ในส่วนสิทธิของปัจเจกชน ก็มีกรอบว่าทศวรรษกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับปัจเจกชนภายในรัฐของตน โดยมีรากฐานมาจากคำประกาศสิทธิพลเมือง และรัฐธรรมนูญของรัฐชาติสมัยใหม่ เช่น The French declaration of the Rights of Man and of the Citizen, 1789 หลังการปฏิวัติฝรั่งเศส (Ishay, 2004, chap. 2) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นที่มาของหลักการสำคัญของว่าทศวรรษสิทธิมนุษยชนสมัยใหม่ ได้แก่ ความเท่าเทียม

การไม่เลือกปฏิบัติ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นหลักการและแม่แบบที่กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศใช้อยู่จนทุกวันนี้ วาทกรรมสิทธิมนุษยชนจึงสืบทอดมรดกและได้รับอิทธิพลความเป็นกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรมาจากคำประกาศ รัฐธรรมนูญ และกฎหมายภายในประเทศของตะวันตกมาด้วย ทั้งในรูปแบบของการกำหนดอนุสัญญาต่างๆ เพื่อเป็นมาตรฐานทางกฎหมายสำหรับรัฐ และในส่วนกระบวนการยุติธรรมระหว่างประเทศผ่านศาลอาญาระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่ตัดสินความผิดของบุคคล ที่กระทำอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ หรือ ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ซึ่งทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทระหว่างรัฐกับรัฐ การใช้วาทกรรมสิทธิมนุษยชนผ่านกระบวนการทางกฎหมาย ทำให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน มีบทบาทในการอ้างสิทธิในฐานะ “เหยื่อ” การละเมิดสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ ที่ระบุไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศจึงเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดการฟังและเล่าเรื่องของ “เหยื่อ” ในฐานะพยานในกระบวนการยุติธรรมระหว่างประเทศ เช่น ผู้รอดชีวิตจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว (Schaffer & S. Smith, 2004, pp. 2-3; Ishay, 2004, pp. 230-231, p. 277)

นอกจากกระบวนการทางยุติธรรมแล้ว ยังมีกลไกตรวจสอบสิทธิมนุษยชน (Human rights monitoring mechanism) ผ่านสถาบัน โดยใช้กระบวนการขับเคลื่อนสิทธิมนุษยชนผ่านการตรวจสอบการปฏิบัติตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในระบบสหประชาชาติ นอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรม อันประกอบด้วย

1. กลไกด้านอนุสัญญา (Conventional Mechanisms) หรือ Treaty body คือ คณะกรรมาธิการ 6 คณะ ที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ซึ่งทำหน้าที่กำกับการณ์และดูแลการอนุวัติ หรือปฏิบัติตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศของอนุสัญญาหลักแต่ละอนุสัญญา ทำหน้าที่ตรวจสอบปฏิบัติตามอนุสัญญาของรัฐ ให้คำแนะนำ ประเมินความสามารถในการปฏิบัติตามอนุสัญญาของรัฐ โดยผ่านการศึกษาสถานการณ์สิทธิมนุษยชนตามกรอบอนุสัญญา และพิจารณารายงานสถานการณ์ที่รัฐส่งให้คณะกรรมาธิการ

2. กระบวนการพิเศษของคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Special Procedures of the Commission on Human Rights) หรือ Extra-conventional Mechanisms ได้แก่ ผู้รายงานพิเศษ (Special Rapporteur) ตัวแทน คณะทำงาน หรือผู้เชี่ยวชาญอิสระ เพื่อทำหน้าที่ศึกษาการละเมิดสิทธิมนุษยชนประเด็นเร่งด่วน และรายงานต่อคณะกรรมาธิการในข้อ 1)

3. กลไกระดับประเทศ (Country Mechanisms) คือกลไกพิเศษที่ศึกษา และตรวจสอบสถานการณ์ในประเทศที่มีสถานการณ์สิทธิมนุษยชนที่น่าวิตกเป็นพิเศษ

4. กลไกเชิงประเด็น (Thematic Mechanism) คือกลไกที่ General Assembly ตั้งขึ้นเพื่อดูแลสถานการณ์ในประเด็นต่างๆ ในรูปแบบของคณะอนุกรรมาธิการ คณะทำงาน หรือการ

มอบหมายอำนาจ (Mandate) ให้เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ทำหน้าที่ดูแลประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนต่างๆ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงได้แก่ ความรุนแรงต่อผู้หญิง การข่มขืน และการละเมิดผู้หญิงในพื้นที่สู้รบติดอาวุธในอดีตกองโกสลาเวีย (United Nation, n.d.)

กลไกระบบสหประชาชาติอาศัยกรอบกฎหมายระหว่างประเทศเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ ประเมิน และเฝ้าระวังสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศต่างๆ โดยรัฐมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในเขตอำนาจของตน หากรัฐไม่สามารถทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนหรือเป็นผู้ละเมิดสิทธิมนุษยชนเสียเอง องค์การสหประชาชาติสามารถใช้มาตรการแทรกแซงต่างๆ เช่น การแทรกแซงเพื่อมนุษยธรรม (Humanitarian intervention) การคว่ำบาตร หรือการประณามในเวทีระหว่างประเทศ (Ishay, 2004, chap. 4) ความสามารถในการปฏิบัติตามมาตรฐานสิทธิมนุษยชนของรัฐ โดยการประเมินขององค์การสหประชาชาติ และองค์กรสิทธิมนุษยชนเอกชนที่มีชื่อเสียง ยังเป็นที่มาของการสร้างความชอบธรรมในการให้รางวัลหรือลงโทษรัฐที่ไม่สามารถคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยกลไกการค้าและการเมืองระหว่างประเทศ เช่น การคว่ำบาตรทางการค้า การตัดสิทธิพิเศษด้านการค้า การลดหรือตัดความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เป็นต้น (Ishay, 2004, chap. 4)

กลไกด้านสิทธิมนุษยชนทั้งสองระบบ ไม่ว่าจะผ่านองค์การสหประชาชาติ หรือกระบวนการยุติธรรมระหว่างประเทศ มีภารกิจและหน้าที่หลายประการ รวมทั้งเป็นหน่วยงานที่เน้นบทบาทของรัฐในฐานะผู้รับผิดชอบต่อสถานการณ์สิทธิมนุษยชน เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งด้านสิทธิมนุษยชนเปลี่ยนโฉมหน้าหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จากการละเมิดระหว่างรัฐต่อรัฐ เป็นการละเมิดที่รัฐกระทำต่อปัจเจกชน หรือปัจเจกชนละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้อื่น องค์การสหประชาชาติเริ่มปรับระบบการรับฟังข้อมูลจากรัฐเพียงส่วนเดียว เป็นการเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคม (Civil society) มีบทบาทในการให้ข้อมูลเสริม หรือเพื่อคัดค้านรายงานและข้อมูลที่รัฐนำเสนอ บทบาทของภาคประชาสังคม และองค์กรเอกชนที่ทำหน้าที่เก็บข้อมูลการละเมิด เฝ้าระวัง ประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน เพิ่มมากขึ้น ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับนานาชาติ เห็นได้จากจำนวนองค์กรเอกชน ที่มีบทบาทในการดำเนินการด้านสิทธิมนุษยชนและได้รับสถานะอย่างเป็นทางการในองค์การสหประชาชาติ หรือองค์กรสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค เพิ่มขึ้นหลังทศวรรษที่ 1980 ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงและแลกเปลี่ยนข้อมูลได้อย่างสะดวก (Ishay, 2004, chap. 6, pp. 346-347) เกิดความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนประเด็นสิทธิมนุษยชนจากฐานราก โดยผ่านข้อมูลด้านสิทธิมนุษยชนที่ (Ishay, 2004, p. 246) เรียกว่า “Info pressure” ซึ่งขับเคลื่อนบทบาทขององค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนในการเป็นผู้รวบรวมข้อมูล เผยแพร่ข้อมูล และใช้ข้อมูลในการเคลื่อนไหวทั้งใน

กระบวนการยุติธรรม กระบวนการภาคประชาชนเพื่อกระตุ้นองค์การสหประชาชาติ และประเทศมหาอำนาจให้แทรกแซงด้านมนุษยธรรม รวมทั้งกดดันรัฐที่ทำการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การเคลื่อนไหวขององค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน เพื่อสร้างแรงกดดันเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง แก้ไข เยียวยาสถานการณ์การละเมิดทำให้เกิดการผลิตข้อมูลมหาศาล ทั้งในลักษณะของรายงานสิทธิมนุษยชน ภาพยนตร์สารคดี การรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิและการละเมิด บนพื้นฐานการแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการละเมิด (Fact-finding) การบันทึกข้อมูล (Documenting) เพื่อนำข้อมูลใช้เคลื่อนไหวรณรงค์ เสริมสร้างความตระหนักรู้ การใช้หลักฐานเพื่อการดำเนินการทางกฎหมาย การกดดันทางการเมืองและสังคม ให้รัฐ และองค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนเปลี่ยนแปลงแนวทางการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบความยากลำบาก การบันทึกการละเมิดสิทธิมนุษยชน เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เพื่อความช่วยเหลือเหยี่ยวา บรรเทาสถานการณ์ ผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และป้องกันมิให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว รวมทั้งสร้างแรงกดดันให้รัฐคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Merry, 2006a, pp. 103-104; Smith & Schaffer, 2004, pp. 16-17) และการนำตัวผู้รับผิดชอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนมาลงโทษในท้ายที่สุด ในการเคลื่อนไหวนี้ รายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน ถือว่าเป็นเอกสารที่มีน้ำหนัก ทั้งในการเคลื่อนไหวอย่างเป็นทางการ ผ่านกระบวนการยุติธรรมในฐานะหลักฐานการละเมิดประเภทหนึ่ง และใช้เพื่อการผลักดันให้เกิดการแทรกแซงในระบบสหประชาชาติและระดับนานาชาติ เช่น การคว่ำบาตรทางการค้า การรณรงค์เพื่อแสวงหาแรงกดดันจากมหาอำนาจ

รายงานสิทธิมนุษยชนครอบคลุมประเด็นหลากหลาย ตั้งแต่การทรมาน สิทธิในการประกอบอาชีพ จนถึงความรุนแรงในครอบครัว ประเด็นที่หลากหลายเหล่านี้ ปรากฏตัวขึ้นในรายงานสิทธิมนุษยชนในช่วงเวลาที่ต่างกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเด็นสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัว เช่น การทารุณกรรมทางเพศในยามสงคราม เพิ่งเริ่มปรากฏตัวในรายงานสิทธิมนุษยชนต่างๆ ที่เรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ที่เกิดในเวลาเดียวกัน ปรากฏตัวไปก่อนหน้านี้เป็นเวลานาน การปรากฏตัวของรายงานสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับผู้หญิง เช่น ใบอนุญาตข่มขืน เป็นการนิยามความรู้ใหม่ว่าเรื่องส่วนตัว เป็นเรื่องสาธารณะ ทำให้เรื่องที่เงียบและสูญหายไปนาน ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เช่น การข่มขืนหมู่ หญิงบำเรอกาม (Comfort women) ซึ่งไม่สามารถเปิดเผยตนเองได้มากกว่าสี่สิบปี จนกระทั่งเมื่อทศวรรษที่ 1990 เริ่มมีการปรากฏตัวของอดีตหญิงบำเรอกาม ทั้งในวงการชีวประวัติ วรรณกรรมและ สิทธิมนุษยชนเนื่องจากการปรับ

เปลี่ยนวาทกรรมว่าด้วยการข่มขืน ทำให้ผู้หญิงที่เคยเป็นเหยื่อไม่ต้องอับอาย และเกรงว่าสังคมจะประณาม เนื่องจากมีวาทกรรมใหม่ที่ผู้หญิงเหล่านี้ สามารถแสดงตนเองได้ว่า พวกเธอเป็นเหยื่อการละเมิด เป็นผู้บริสุทธิ์และไม่ได้เรียกร้อง เชิญชวน ให้เกิดการทารุณกรรมทางเพศ นอกจากนั้น ยังเป็นเพราะวาทกรรมชายเป็นใหญ่ ที่ทำให้ทั้งประเทศที่กระทำ และประเทศที่เป็นบ้านเกิดของผู้หญิงที่เป็น “เหยื่อ” การข่มขืน ทารุณกรรมทางเพศ ไม่สามารถยอมรับการมีอยู่ของเรื่องการข่มขืนในฐานะการทารุณกรรมทางเพศ และอาชญากรรมต่อมนุษยชาติได้ (Schaffer & S. Smith, 2004, pp. 124-125) การทารุณกรรมทางเพศ หญิงบำเรอ ก็นับว่าเป็นความโชคร้ายส่วนบุคคล และผลกระทบของสงคราม ที่ผู้ชายคนหนึ่งกระทำต่อผู้หญิง โดยไม่มีบริบทด้านเชื้อชาติ ชนชั้น หรือชาติพันธุ์ รวมทั้งไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าการข่มขืนอย่างเป็นระบบ เพราะในอดีต ไม่มีผู้หญิง “ดี” ที่ไหนจะกล้าเปิดเผยเรื่องเพศวิถี แม้จะเป็นผู้ถูกกระทำ รวมทั้งทัศนคติของสังคมต่อเรื่องทางเพศ ทำให้เรื่องของหญิงบำเรอกลายเป็นเสียงเงียบและสิ่งที่ถูกบดบัง ลบเลือน ไม่ได้รับการพูดถึง จึงทำให้ก่อนหน้านี้ ทศวรรษที่ 1990 เรื่องเหล่านี้ไม่สามารถปรากฏตัวได้

วาทกรรมสิทธิมนุษยชนวาทกรรมสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง และความรุนแรงต่อผู้หญิง และองค์ความรู้ด้านสตรีนิยม ที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในช่วงทศวรรษที่ 1970-1980 และการก่อตัวขององค์กรผู้หญิงในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นกรอบวาทกรรมใหม่ที่ทำให้เรื่องราวของการทารุณกรรมทางเพศ การข่มขืน เป็นเรื่องที่สามารถนำกลับมาบอกเล่าอีกครั้งในบริบทใหม่ ของการละเมิดและความรุนแรงต่อสตรี ในฐานะการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง (Women's Human's Rights) วาทกรรมดังกล่าว ทำให้เกิดรายงานเกี่ยวกับการละเมิด อาทิ เช่น ใบอนุญาตข่มขืน (License to Rape) ในฐานะส่วนหนึ่งของการระเบิดของเรื่องเล่า รายงาน คำให้การที่เกิดขึ้น เพราะมีวาทกรรมที่เปิดโอกาสให้มีการเล่าเรื่องและสร้างความรู้ เช่น วาทกรรมสิทธิมนุษยชน ว่าด้วยการทารุณกรรม ที่ได้รับการตีความใหม่ให้ผนวกการข่มขืน เป็นส่วนหนึ่งของการทารุณกรรม วาทกรรมว่าด้วยความรุนแรงต่อสตรี ที่ครอบคลุมการกระทำ ความรุนแรงต่อผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัว และวาทกรรมด้านอนามัยเจริญพันธุ์ ที่ครอบคลุมสิทธิเหนือร่างกายเนื้อตัวและเพศวิถีของผู้หญิง ที่ได้รับการรับรองจากตะวันตก และค่อยๆ เดินทางเข้ามาสู่โลกตะวันออก ทำให้ผู้หญิงที่เคยเป็นเหยื่อการข่มขืน สามารถนิยามตนเองกับกรอบใหม่ที่ปรากฏนี้

ในขณะเดียวกันความเป็นสากล ไม่แบ่งแยกเพศ เชื้อชาติ สัญชาติ และปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ ทำให้การแสวงหาความรู้ผ่านวาทกรรมสิทธิมนุษยชน ยังไม่มีมุมมองด้านเพศ ในการแสวงหาความรู้ และมีความเสี่ยงสูงที่จะเกิดการลดทอน ตัดตอน แปะฉลากแช่แข็ง รวมทั้งการไม่ตระหนักถึงนัยสำคัญของเพศและเพศสภาพที่มีผลต่อการสร้างความรู้ ในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้หญิง แม้จะมีกฎหมาย หรือกรอบที่ทำให้ผู้หญิงที่ถูกละเมิดสามารถเล่าเรื่องได้ เพื่อเป็น

หลักฐานทางกฎหมายภายใต้กรอบกฎหมายสิทธิมนุษยชน เพื่อการเยียวยาทางกฎหมายและการแทรกแซงจากนานาชาติในฐานะเหยื่อจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน กระบวนการดังกล่าวแม้มีเจตนาเพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยา แต่ก็มีปัญหาตามมา ทั้งการผลิตซ้ำและตอกย้ำความเป็น “เหยื่อ” การมุ่งหวังเฉพาะการแทรกแซงจากผู้มีอำนาจ ซึ่งเป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ศึกษากับผู้ให้ข้อมูล และข้อท้าทายที่เกิดจากกระบวนการสร้างความรู้สิทธิมนุษยชน เพื่อจัดทำรายงาน ซึ่งเป็นการพยายามนำกรอบมาตรฐานเข้ามาจัดการกับประสบการณ์ที่หลากหลาย และมีตำแหน่งแห่งที่เฉพาะ

เมื่อใช้ทฤษฎีสตรีนิยมประกอบการวิเคราะห์ก็จะทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนในสิ่งที่เกิดขึ้นในขบวนการการสร้างความรู้แบบสิทธิมนุษยชนในฐานะความรู้ที่ใช้หลักการสร้างความรู้ที่สอดคล้องตามหลักสังคมศาสตร์กระแสหลัก และปราศจากอคติด้วยวิธีต่างๆ เมื่อมองว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชน คือการละเมิดกฎหมายสิทธิมนุษยชน ทำให้ต้องอาศัยการหาหลักฐานที่เป็นกลางน่าเชื่อถือ เพื่อประกอบการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด และเพื่อเฝ้าระวังสถานการณ์ เพื่อการแทรกแซงช่วยเหลือได้ (Asher, 2008, p. 4) ดังนั้น หากต้องการให้มีการดำเนินการยุติการละเมิดและเอาผิดผู้กระทำ โดยกระบวนการของศาลพิเศษ (Tribunal) หรือศาลอาญาระหว่างประเทศ การเคลื่อนไหว และคนทำงานต้องเรียนรู้ที่จะรวบรวมข้อมูล และสร้าง “ข้อเท็จจริง” ในระดับที่ศาลทั้งสองยอมรับ

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา และหลังจากนั้น มีการพัฒนาเครื่องมือการเก็บข้อมูลการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เด่นๆ หลายประการ เช่น ระบบเก็บข้อมูลตามเหตุการณ์การละเมิด ของ HURIDOCS และมีการพัฒนาฐานข้อมูลและวิธีวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น สถิติเพื่อสิทธิมนุษยชน การแปลงคำให้การเพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินคดีการละเมิดกฎหมายมนุษยชน บทบาทของการวิเคราะห์ทางสถิติจะมีความสำคัญและเป็นที่ต้องการในศาลอาญาระหว่างประเทศ ที่มีหน้าที่ตัดสินคดีว่าด้วยอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (Spirer & Seltzer, quoted in Asher, 2008, pp. 199-200) การพิสูจน์ว่าอาชญากรรมดำเนินไปอย่างแพร่หลาย หมายถึงต้องมีผู้ได้รับการละเมิดเป็นจำนวนมากที่ประสบการณ์ละเมิดโดยมีรูปแบบ แบบแผนของการละเมิดที่ชัดเจน ซ้ำๆ และใกล้เคียงกัน (Spirer & Seltzer quoted in Asher, 2008, pp. 200; Asher, 2008, pp. 15-17) (รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์และสถิติโปรดศึกษาเพิ่มเติมได้ที่ Asher et al., 2008) การสร้างความรู้ที่พยายามกำจัดอคติ และสร้างหลักฐานด้วยสถิติมีอำนาจในการแสวงหาความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นทางการ ในฐานะความรู้ที่เป็นกลาง เป็นวัตถุวิสัย

รายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นมาในบริบทข้างต้น แลกการได้รับความยุติธรรมกับการที่ชีวิตของผู้รอดชีวิตถูกตัดทอนเป็นตัวเลข สถิติ และเป็นหลักฐานที่ได้รับการปูล่

แต่งโดยผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติ ด้วยกรอบการเก็บข้อมูลที่ตายตัวโดยใช้วิธีวิทยากระแสหลัก ที่ ญาณวิทยาสตรีนิยมเสนอว่ามีความบกพร่องในการใช้ศึกษาชีวิตและประสบการณ์ของผู้หญิง และทำให้ผู้หญิงอยู่ในฐานะที่เป็นรองในการสร้างความรู้ เนื่องจากผู้หญิงที่เข้าสู่กระบวนการทำ รายงานสิทธิมนุษยชน ไม่สามารถกำหนด นิยาม หรืออธิบายประสบการณ์และตัวตนของตนเอง ได้ ซึ่งจะมีผลต่อการกำหนดอนาคต ทางเลือกในการเยียวยาตนเอง และการศึกษารากเหง้าที่แท้จริงของปัญหา

ดังนั้นการศึกษารายงานสิทธิมนุษยชน ที่ครอบคลุมประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ต่อสตรี มีความเป็นไปได้ที่จะเปิดโอกาสให้มีการสำรวจจุดเด่น จุดด้อย และความเป็นไปได้ที่ รายงานสิทธิมนุษยชนจะได้รับการพัฒนาด้วยญาณวิทยาสตรีนิยม เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา และแสดงให้เห็นความไม่สามารถของวิธีวิทยากระแสหลัก ในการศึกษาผู้หญิงอย่างลึกซึ้ง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อสำรวจมุมมองด้านญาณวิทยาสตรีนิยม ที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความรู้ด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชน
2. เพื่อตั้งคำถามกับข้อจำกัดของความรู้ที่เกิดจากวาทกรรมสิทธิมนุษยชน โดยการศึกษาผ่านมานุษยวิทยาสถิติมนุษยชน และ บทความเชิงสารคดี “รอยสักของนางหาญ” อัตชีวประวัติ และชีวประวัติ The White Umbrella และ Twilight in Burma
3. เพื่อแสดงให้เห็นทางเลือกของการขับเคลื่อนสิทธิมนุษยชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ยังคงความเป็นองค์ประกอบของคนสามัญ และตระหนักถึงความซับซ้อนของสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชน เพื่อให้การเคลื่อนไหว และการสร้างความรู้ มีความรัดกุม สอดรับกับความซับซ้อนของสถานการณ์การละเมิด

ทบทวนงานศึกษา

การศึกษารายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน เป็น 2 ประเด็น คือ การศึกษารายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในฐานะเรื่องเล่า และการศึกษารายงานสิทธิมนุษยชนแบบมานุษยวิทยา

การศึกษารายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชนในฐานะเรื่องเล่า

การศึกษาเรื่องเล่าสิทธิมนุษยชน ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาชีวประวัติและอัตชีวประวัติของชาวยิวที่ได้รับผลกระทบจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เช่น วรณกรรม บันทึกความทรงจำ อัตชีวประวัติของผู้รอดชีวิต และชีวประวัติ ของผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เรื่องราวของตนเองได้รับการยอมรับในฐานะประวัติศาสตร์บอกเล่า ที่ทำหน้าที่คัดค้าน และแสดงให้เห็นสิ่งที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักพยายามปกปิด ปิดเบี่ยงมิให้ปรากฏ

ภาษาไทย แม้ว่าจะมีเรื่องเล่าสิทธิมนุษยชนหลากหลาย ทั้งเรื่องทางการเมือง เช่น กริดแผลกัลดหนอง กรองความจริง โดยผู้หญิง 6 ตุลา (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2544) เรื่องเล่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อผู้เรียกร้องประชาธิปไตย ในช่วง 6 ตุลา ที่ใช้ปากคำ ชีวประวัติ อัตชีวประวัติ และเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต เพื่อแสดงให้เห็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ก่อให้เกิดความคับแค้น จนนักศึกษาจำนวนมากทั้งเมืองไปเข้าป่า เรื่องราวของนักศึกษาที่เข้าป่า ที่เล่าออกมาภายใต้กรอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน เป็นเรื่องเล่าที่มาหลังจากอัตชีวประวัติ และชีวประวัติ รวมทั้งบันทึกความทรงจำของผู้ที่เคยเข้าป่า ซึ่งเป็นวรรณกรรมยอดนิยมประเภทหนึ่ง ผู้เขียนเล่าว่า

การรับทำงานตามพันธกิจนี้ แท้จริงคือ การรับทำงานสะกิดแผลที่เจ็บไว้ แม้ผีเข็มจะเรียบริบร้อย เพราะเจ็บด้วยตนเองในฐานะผู้ชำนาญการ แต่แผลข้างในยังคงกัลดหนอง ยิ่งไปกว่านั้น ยังเป็นการสะกิดแผลของพยานทุกปาก ผู้ร่วมชะตากรรม เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519

หากมีคำถามว่า แล้วจะทำไปทำไม รื้อฟื้นขึ้นมาอีกเพื่ออะไร

คำตอบ ก็คือ เพื่อรักษาบาดแผล แผลกัลดหนองก็ต้องสะกิดเอาหนองออก ต้องมีการเยียวยา ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนให้รัฐหันมารับผิดชอบต่ออาชญากรรมที่รัฐเป็นก่อกกรรมทำเหตุไว้ เพื่อเป็นการสรุปบทเรียนเพื่อให้กลไกรัฐ (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2544, น. 11)

บทบาทหน้าที่ของการให้การใน กริดแผล กัลดหนอง กรองความจริง จึงมีหน้าที่ในฐานะการรักษาความทรงจำของคนที่ไม่มีความผิดในประวัติศาสตร์กระแสหลักได้น้อมตนเองในฐานะประจักษ์พยานต่อเหตุการณ์ ที่นอกเหนือไปจากประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการของรัฐ เป็นการเผชิญหน้ากับการกริดแผลที่เจ็บปวดเพื่อข้ามพ้นความเจ็บปวด เพื่อให้ตนเองสามารถนิยามตัวตนใหม่ ในฐานะผู้ผ่านพ้น หรือผู้รอดชีวิต ผ่านการทำความเข้าใจกับประสบการณ์ในอดีต ด้วยมุมมอง ณ ปัจจุบัน เรียกร้องให้รัฐและสังคมยอมรับตัวตนที่พวกเขาเคยนิยามตนเอง มิใช่ในฐานะ “คอมมิวนิสต์” แต่ในฐานะคนที่รักชาติไม่ยิ่งหย่อนกว่าคนอื่น และถูกกระทำ

รุนแรงเพราะรักชาติคนละวิธีกับกระแสหลัก ทั้งยังเป็นการเล่าเรื่องราวที่เจ็บปวด เพื่อย้ำเตือนสังคมมิให้ก้าวพลาด และสร้างแผลใหม่ขึ้นมาอีก

อย่างไรก็ตาม เมื่อก้าวมาถึงวรรณกรรมว่าด้วยการศึกษาเรื่องเล่า ซึ่งต่างจากการศึกษาสถานการณ์ เป็นหัวข้อที่มีบทความน้อยมาก เช่น “ประจักษ์พยานนิยายจากทุ่งสังหาร: ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบและหน้าที่ของวรรณกรรม” โดย ไกล์รุ่ง อามระดิษ (2549) เป็นการศึกษาหน้าที่ของประจักษ์พยานนิยายเรื่อง วิบัติในสมรภูมิรัก ที่สะท้อน ความกลมกลืนของ “ข้อเท็จจริง และจินตนาการ” ที่เขียนผ่านบันทึกความทรงจำ โดยไกล์รุ่งวิเคราะห์ รูปแบบบทบาทของวรรณกรรม ประเภท Testimonio ในฐานะการต่อต้านเรื่องเล่าหรือประวัติศาสตร์ระดับทางการ ทั้งยังวิเคราะห์การเมืองของ คำให้การ (Testimonial) ซึ่งมีนัยทางกฎหมาย (ไกล์รุ่ง อามระดิษ, 2549, น. 4-6) ไกล์รุ่ง เสนอถึงหน้าที่ของวรรณกรรมประจักษ์พยานนิยายในฐานะการบันทึกเหตุการณ์ละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้ที่เสียชีวิต และผู้รอดชีวิตจากเหตุการณ์ครั้งนั้น เพื่อต่อต้านความพยายามลบเลือนเหตุการณ์ของเขมรแดง เพื่อให้ความยุติธรรมมีที่ทางปรากฏมิให้สลายไปพร้อมกับประชาชนนิรนามที่เสียชีวิต หน้าที่ในการเยียวยาผู้รอดชีวิต โดยผ่านการเล่าเรื่อง และหน้าที่ในการส่งทอดเรื่องเล่า ผ่านวรรณกรรม รูปแบบการเขียนแบบจารีต และเนื้อหาเพื่อเตือนชนรุ่นหลัง มิให้ก่อเหตุโศกนาฏกรรมครั้งนี้อีก (ไกล์รุ่ง อามระดิษ, 2549, น. 19-22)

การศึกษาสิทธิมนุษยชนแบบมานุษยวิทยา

ภูมิหลังของการศึกษาสิทธิมนุษยชนแบบมานุษยวิทยา เมื่อไม่นานมานี้ นักมานุษยวิทยา และมานุษยวิทยากฎหมายได้สำรวจวาทกรรมสิทธิมนุษยชน ในฐานะวัฒนธรรมสาขาหนึ่ง โดยมีสาขาย่อยในการศึกษา “มานุษยวิทยาสหสิทธิมนุษยชน” เป็นการเฉพาะ แยกมาจากมานุษยวิทยากฎหมาย (Legal Anthropology) แซลลี เอนเกล เมอร์รี (Merry, 2006b, p.109) ศึกษาการแปลความหมายของวาทกรรมสิทธิมนุษยชนในฐานะระบบโลก โดยเฉพาะประเด็นสิทธิสตรีข้ามวัฒนธรรม และอำนาจของวาทกรรมสิทธิมนุษยชนในการสร้างความรับรู้ และสร้างอัตลักษณ์ความเป็น “เหยื่อ” การละเมิดสิทธิมนุษยชน ตลอดจนบทบาทของกลไกต่างๆ ในการสร้างมาตรฐานและขับเคลื่อนกลไกสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่มีผลต่อท้องถิ่น เช่นการเปลี่ยนแปลงกฎหมายการกดขี่รัฐ แอนเลริช ไรล์ (Riles, 2006, p. 53) กล่าวใน “Anthropology, Human Rights, and Legal Knowledge: Culture in the Iron Cage” ว่า ช่วงสิบปีที่ผ่านมา นักมานุษยวิทยาเริ่มศึกษาสิทธิมนุษยชนในฐานะหัวข้อในการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณา เช่นเดียวกับหัวข้อด้านชาติพันธุ์วรรณาอื่นๆ ทำให้เกิดการวิเคราะห์เครื่องมือที่เรียกว่า “วาทกรรมสิทธิมนุษยชน” ทั้งในด้านอุดมการณ์การสร้างความปลอดภัย และความรู้ที่ปลอดภัย ตลอดจน ผลจากวาทกรรมสิทธิมนุษยชนในมิติต่างๆ . . . ตลอดจนการตั้งคำถาม จาก

นักกฎหมายและนักวิชาการ [สิทธิมนุษยชน] ว่าสิทธิมนุษยชนซ่อน และเปิดเผยให้เห็นอะไรบ้าง ... และวิเคราะห์ สิทธิมนุษยชน ในฐานะวัฒนธรรมหนึ่ง " (Riles, 2006, p. 53)

นักมานุษยวิทยาจำนวนไม่น้อยเช่น ริชาร์ด เอ. วิลสัน (Wilson 2006, 1997) Kirsten Hastrup (Hastrup, 2003a, 2003b) และ ริชาร์ด เอ. วิลสัน และ จอน พี. มิทเชลล์ (Wilson & Mitchell, 2003) เป็นกลุ่มผู้สนใจศึกษามานุษยวิทยาสหิทธิมนุษยชน ด้านอิทธิพลของกฎหมายสิทธิมนุษยชน (Wilson, 2006, p. 80) สํารวจและศึกษาการปรับใช้เทคนิควิธีที่มี "พื้นฐานมาจากแนวคิดปฏิฐานนิยม (Positivist methods) ที่มีแนวโน้มจะกีดกันความเป็นองค์ประธานของ "เหยื่อ" ผู้ละเมิดสิทธิมนุษยชน และผู้เห็นเหตุการณ์ ดังนั้นเทคนิควิธีเหล่านี้อาจไม่สามารถสอดรับปัญหาที่สำคัญยิ่ง เกี่ยวกับความหมายและเจตนา" ด้วยรูปแบบรายงานสิทธิมนุษยชนที่ยังอิงกับกฎหมายซึ่งทำให้รายงานเหล่านี้ขาดมิติและความลุ่มลึกและถูกรอบงำด้วยการสร้างความรู้แบบวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นส่วนขยายของการบังคับใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนที่มีการจัดจำแนกประเภทและจัดปริมาณ ดังนั้น รายงานสิทธิมนุษยชนจึงมักมุ่งไปที่จุดมุ่งหมายที่ชัดเจนตายตัวในการรายงาน "การละเมิดสิทธิมนุษยชน" โดยไม่ได้สนใจกับมิติและความลุ่มลึกของบริบท และทางเลือกของผู้กระทำที่จะตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมนอกเหนือระบบกฎหมายที่ชี้ผิดหรือถูก เท่านั้น หรือ (Wilson, 1997, p. 138; Hartup, 2003b, p.16) รายงานสิทธิมนุษยชนจึงเป็นการรวบรวมเศษเสี้ยวของข้อมูลเข้ามาประกอบกับกรอบที่กำหนดไว้แล้วว่าการกระทำอย่างไร ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งแม้จะเป็นรายงานที่สอดคล้องมีความเป็นหนึ่งเดียวแต่สูญเสียบริบทที่ลุ่มลึกไปเพราะขาดความพยายามจะนำหลักการละเมิดสิทธิมนุษยชนมาสวมทับความไม่สอดคล้องและสับสนของสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งยังพยายามจดเหตุการณ์ให้อยู่ในกรอบที่สามารถทำความเข้าใจได้ในกระบวนการของสิทธิมนุษยชนอันเป็น 'สากล' ด้วย (Wilson, 1997, p. 139)

พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2546) เป็นการรวบรวมข้อวิพากษ์สิทธิชุมชน ในฐานะส่วนหนึ่งของวาทกรรมสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก และการแปลหรือปรับใช้สิทธิชุมชนแบบตะวันตกให้เข้ากับบริบทไทย และบริบทท้องถิ่น ทำให้เห็นพลวัตของการแปลและแปลงสิทธิมนุษยชน ซึ่งทำให้สิทธิมนุษยชนมีความหลากหลายไม่ตายตัว และอำนาจของผู้ใช้ในชุมชนไทย สามารถ ดัดแปลง อ้างอิงกับ "สิทธิชุมชน" เพื่อการดำรงอยู่ของตนเองต่อต้านกระแสการรุกรานของอำนาจทุน สิทธิชุมชน จึงเป็นทั้งเครื่องมือที่ชาวบ้านใช้ และต่อเติม ดัดแปลงให้เหมาะกับบริบทท้องถิ่นในฐานะขบวนการทางสังคม หรือเครื่องมือเพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคม และนิยามตัวตนของชาวบ้านใหม่ ในฐานะนักต่อสู้ เรียกร้องเพื่อสิทธิมนุษยชน

จากสำรวจงานเชิงมานุษยวิทยาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย มีงานที่เป็นการศึกษารายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน และวาทกรรม/วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชน และสตรีนิยม หนึ่งเรื่อง คือ “Women, Nation, and the Ambivalence of Subversive Identification along the Thai-Burmese Border” โดย Pinkaew Laungaramsri (2006) ที่วิเคราะห์บทบาทของผู้หญิงในชุมชนข้ามพรมแดน ซึ่งใช้การทำรายงานสิทธิมนุษยชน ใบอนุญาตข้ามขึ้น และการก่อตั้ง เครือข่ายปฏิบัติงานสตรีไทใหญ่ (Shan Women's Action Network) หรือ SWAN ในฐานะช่องทางการต่อรองเพื่อการสร้างชาติของผู้หญิงนอกรั้วเงาไปตาธิปไตย โดยการยกประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อผู้หญิงไทใหญ่ในฐานะการต่อสู้ทางการเมือง บทความของปิ่นแก้ว ทำให้เห็นการเมืองและผลของรายงานสิทธิมนุษยชน ที่นำเรื่องในพื้นที่ส่วนตัว เช่น เรื่องการทารุณกรรมทางเพศ ผลกระทบของการทารุณกรรมทางเพศ ต่อชีวิตประจำวันในการสร้างและดำรงรักษาสถาบันครอบครัว แทนที่จะให้การสร้างชาติ โดยการสู้รบ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงไทใหญ่ยังมีความเป็นรองและเป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงเป็นชายขอบ เครือข่ายปฏิบัติงานสตรีไทใหญ่ผลักดันให้เป็นประเด็นสาธารณะและประเด็นทางการเมืองที่แหลมคม เพื่อต่อต้านการกดขี่ของรัฐบาลทหารพม่า โดยอาศัยอัตลักษณ์ความเป็นชายแดนและชายขอบ สร้างรายงานนี้ขึ้นมาในฐานะการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ต่อความเป็นชาติ ที่ไม่จำเป็นต้องถูกกำหนดโดยผู้ชาย และไปตาธิปไตย อย่างไรก็ตาม คาดว่าเนื่องจากจำนวนหน้าจำกัด การวิเคราะห์นี้จึงมิได้ศึกษาการต่อรองระหว่างผู้หญิงกับระบบนานาชาติ หรือระบบโลก ที่มีส่วนต่อการสร้างตัวตนและสร้างรายงานสิทธิมนุษยชนด้วย

ความพยายามที่น่าสนใจอื่นๆ คือ สิ่งที่ปรากฏในร่องรอยของวิทยานิพนธ์ดุซงญอ ณ ฑิต ของพรใจ ลีทองอิน ที่ศึกษาการสถาปนาความรู้ของชาวบ้านแม่มูนม่นยืน ใน การสถาปนาอำนาจของประชาชนในระดับรากหญ้า (2545) แม้จะไม่ได้กำหนดกรอบการศึกษาในฐานะวาทกรรมสิทธิมนุษยชน แต่ก็วิพากษ์กระบวนการสร้างความรู้กระแสหลัก เพื่อแสดงให้เห็นการเมืองเบื้องหลัง ความรู้ที่ดูเหมือนจะเป็นกลาง และการต่อสู้เพื่อยืนยันสิทธิชุมชน ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนและการสร้างความรู้ของรัฐ งานวิจัยไทบ้าน จึงเป็นการต่อรองเพื่อสร้างหลักฐานด้านสิทธิชุมชน และความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อคัดง้างความรู้กระแสหลัก โดยการใช้เทคนิควิธี และระเบียบวิธีวิจัยเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับข้อมูลของคนชายขอบ ผ่านความร่วมมือของชาวบ้าน และนักวิชาการ และทำความเข้าใจกับประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นกลาง เพื่อหาฐานเสียงสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้าน แม้พรใจจะไม่ระบุชัดเจนว่างานวิจัยไทบ้าน อันเป็นความรู้ต่อต้านความรู้กระแสหลัก เพื่อเรียกร้องสิทธิและความชอบธรรม เป็นการจดบันทึกผลกระทบด้านสิทธิในการพัฒนา สิทธิชุมชน และสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นรายงานการถูก

วิตรอนสิทธิชุมชนที่เกิดขึ้นจากผู้สร้างความรู้ที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหว และเพื่อรองรับความชอบธรรมของการเคลื่อนไหวของประชาชนที่ได้รับผลกระทบไปในตัว

วิทยานิพนธ์ การต่อสู้ของผู้หญิงป้อมมหากาฬในการต่อต้านการไล่รื้อ ของภาวิณี ไชยภาค (2550) ซึ่งศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิมนุษยชนเปรียบเทียบระหว่างชายและหญิง ที่เป็นผู้เรียกร้องสิทธิในที่อยู่อาศัยในกรุงเทพฯ ชั้นใน แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างเพศ และเพศสภาพของการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิระหว่างผู้ชายซึ่งอาศัยการอ้างอิงอุดมการณ์ และศัพท์ของวาทกรรมสิทธิมนุษยชนกระแสหลัก กับการเรียกร้องของผู้อาศัยในชุมชนหญิง ซึ่งใช้ชีวิตประจำวัน และประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เล่าเรื่องผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นกับตนเอง การเล่าเรื่องที่แตกต่าง จะมีผลต่อการช่วยเหลือจากรัฐ และความเข้าใจของผู้ฟัง ดังที่ Francesca Delich กล่าวไว้ว่า

ผู้ชายสามารถเล่าเรื่องได้ถูกแบบแผนที่จะได้รับการช่วยเหลือมากกว่า ได้แก่การสะกดกลั่นอารมณ์ความรู้สึก เพียงอธิบายว่าอะไรเกิดขึ้นบ้าง บอกว่าเขาได้รับผลกระทบและต้องการความช่วยเหลืออย่างไร . . . ส่วนผู้หญิงนั้นมักไม่เล่าเรื่องของตนเองออกมาตรงๆและไม่มี ความชัดเจนว่าต้องการความช่วยเหลืออย่างไร (Delich, 2003, pp. 166-167)

ภาวิณียังได้ทำหน้าที่นักเรียกร้องสิทธิชุมชนของชาวป้อมมหากาฬไปด้วย วิทยานิพนธ์นี้จึงเป็นเหมือนอีกรูปแบบหนึ่งของ “เรื่องเล่า/ รายงานสิทธิมนุษยชน” ภายใต้รูปแบบวิชาการ และเพื่อใช้ในการอ้างอิงในการต่อสู้ด้วย

กรอบทฤษฎีและวิธีวิทยาในการศึกษา

การศึกษานี้จะใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรมแบบฟูโกต์ และ ทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยมโดยไม่เน้นผลของวาทกรรมต่อการศึกษาปรากฏการณ์สิทธิมนุษยชนโดยรูปธรรม เช่น ผลต่อการเบียดขับผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ให้เป็นชายขอบ หรือการสร้างความเป็นอื่น แต่จะเป็นการศึกษาวิธีวิทยา และการสร้างความรู้ที่ชอบธรรมสำหรับวาทกรรมสิทธิมนุษยชน

การวิเคราะห์วาทกรรม

ใน The Archaeology of Knowledge and the Discourse of Language (Foucault, 1972) ได้กล่าวถึงวาทกรรม ในฐานะ “สิ่งที่ได้กล่าวไปแล้ว” (an ‘already-said’) ซึ่งเป็นส่วนที่มองเห็น จำต้อง อ่าน และทำความเข้าใจได้ในฐานะผลิตผลของความรู้ เช่น หนังสือรายงาน บทความทางประวัติศาสตร์ ทว่า ภายในสิ่งที่ “กล่าวไปแล้ว” หรือเขียนไปแล้ว ยังมี สิ่งที่ไม่เคยได้รับการกล่าว (‘never-said’) หรือวาทกรรมอีกชุดหนึ่งที่เป็นเสียงเงิบ เป็นการเขียนที่

ไม่มีเครื่องหมายหรือตัวอักษรให้เห็น แต่เป็นสิ่งที่ไม่ได้พูด ('not-said') (Foucault, 1972, pp. 20-25) ที่กำกับสิ่งที่กล่าวออกไปแล้ว อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งอาจแสดงได้ด้วยความสัมพันธ์ดังนี้

สิ่งที่กล่าวไปแล้ว: ตัวบท เช่น บทความวิชาการ รายงาน นิยาย เรื่องสั้น

สิ่งที่ไม่ได้กล่าว: วิธีวิทยา กฎกำหนดรูปแบบการเขียน ภาษา ไวยากรณ์

ในการอ่านระดับทั่วไปในทางกายภาพ เราจะมองเห็นได้เฉพาะตัวบท ซึ่งได้รับการเรียบเรียงผ่านภาษา ระบบความหมาย ไวยากรณ์ รูปแบบการเขียน กฎข้อบังคับของการเขียนแต่ละประเภท ซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อมร้อยการปรากฏตัวของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไม่ต่อเนื่องกัน แต่ถูกนำมาเรียงไว้ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ทำให้สามารถมองเห็น หรือยอมรับความสัมพันธ์ที่ดูเหมือนต่อเนื่อง ไม่มีรอยสะดุดได้ (Foucault, 1972, p. 25)

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือในการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้อ่านจะได้เห็นการปรากฏตัวของเรื่องเล่า การอ้างคำพูดจากนิยาย บทความสารคดี รายงานสิทธิมนุษยชน คู่มือรายงานสิทธิมนุษยชน ทฤษฎีของฟูโกต์ ที่คัดลอกมาเฉพาะบางส่วน แสดงถึงการตัด/ทอน บดบังและเปลี่ยนรูปร่างตลอดเวลา การคัดลอกบทความวิชาการ การตีความ สรุปความจากผู้ศึกษา รูปภาพ แผนภาพ สิ่งเหล่านี้ โดยปกติแล้ว ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันโดยตัวของมันเอง และไม่มีอย่างต่อเนื่องกันเลย เพียงแต่สิ่งเหล่านี้ได้รับการปะติดปะต่อ (อย่างไม่เรียบเนียน) และประกอบสร้างขึ้นมาโดยชุดของกฎเกณฑ์ที่มองไม่เห็นที่กำกับทั้งรูปแบบและเนื้อหา ในด้านรูปแบบ วิทยานิพนธ์จะต้องจัดรูปแบบตรงตามคู่มือวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งช่องว่างระหว่างบรรทัด ช่องไฟ การเคาะย่อหน้า การอ้างอิง ตำแหน่งเลขหน้า ฯลฯ ซึ่งผู้เขียนจะต้องซื้อคู่มือนี้เพื่อทำตามกฎของมหาวิทยาลัย โดยที่ผู้ที่อ่านวิทยานิพนธ์จะไม่สามารถมองเห็นตัวกฎ แต่สามารถเห็นการแสดงออกของกฎในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และเล่มอื่นๆ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ ในด้านเนื้อหา สิ่งที่ผู้อ่านมองเห็น รองรับด้วยสิ่งที่มองไม่เห็น ได้แก่ การทำงานภายใต้ข้อตกลงของบุคคล 4 คน ดังปรากฏชื่อในหน้าที่ (1) และ ขั้นตอนการสอบเค้าโครงวิทยานิพนธ์ สอบป้องกันวิทยานิพนธ์ และส่งวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ รวมทั้งจุดมุ่ง แรงจูงใจ ซึ่งไม่ปรากฏในที่นี้ ทั้งหมดนี้เป็นการปรากฏตัวของสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้อง ไม่มีความสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่องกันเลย เช่นเดียวกับรายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่วิทยานิพนธ์นี้ศึกษา ซึ่งก็มีสภาพการผลิตเช่นเดียวกันไม่มากนัก

สิ่งที่วิทยานิพนธ์นี้สนใจศึกษาอาจต่างจากการศึกษาวาทกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากไฮร์ธน์ เจริญสินโอฬาร (2542) อย่างตรงไปตรงมา คือการศึกษาที่มีจุดเน้นอยู่ที่กระบวนการ

สร้างความเป็นอื่น และการสถาปนาความมั่นคง แข็งแรง ถูกต้อง และชอบธรรมของวาทกรรมหลัก รวมทั้งหน้าที่ในการ “เก็บกด ปิดทับ ปิดกั้น แทนที่/สวมรอย” ของวาทกรรม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542, น. 5) ผ่านปฏิบัติการของวาทกรรม หรือการกระทำ ความรุนแรงทางวาทกรรม ที่ตัดทอนแล้วยึดยึดอัตลักษณ์ใหม่ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542, น. 10) ผ่านอำนาจในการกำหนดว่าอะไรคือความจริง ความถูกต้อง ความทันสมัย

กระบวนการ “สร้างความรู้” ในกระบวนการยุติธรรมนั้นมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบันทึกเรื่องราวของมนุษย์หรือบุคคลที่ถูกศึกษา การบันทึก (Documentation) สามารถเป็นเครื่องมือในการสั่งการ ควบคุม วางแผนและกำหนดให้บุคคลที่ถูกศึกษา หรือจับจ้องดำเนินการตามที่ถูกกำหนดต้องการ การเขียน หรือบันทึกทำให้ผู้เขียนสามารถสร้างกฎเกณฑ์ได้อย่างหนักแน่นและเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อการควบคุม และยังกระจายการควบคุมได้ในระดับเล็กที่สุด เช่น ระดับบุคคล พุโกตยักตัวอย่างเช่นการบันทึกกิจวัตรประจำวันของนักเรียนในรูปตารางเวลา การ”เขียน”ทำให้สามารถกระจายการควบคุมไปได้ในระดับย่อยๆนอกจากนั้นการบันทึกยังทำให้สามารถศึกษาความแตกต่างของบุคคลได้อย่างละเอียดและชัดเจนขึ้น (Foucault, 1973, p. 190) การเขียนและจดบันทึกซึ่งเคยเป็นศาสตร์ของกลุ่มผู้มีอำนาจในศตวรรษที่ 17-18 สามารถทำให้บุคคลกลายเป็นสิ่งที่ศึกษาและอธิบายได้ลงบนหน้ากระดาษ และเป็นวัตถุในการสร้างความรู้ ที่สามารถจัดแยกประเภทได้ วิเคราะห์ได้ เปรียบเทียบกับคนอื่น และเปรียบเทียบกับภาพรวมของคนทั่วไปได้ เมื่อเปรียบเทียบกับ การเขียนและบันทึกซึ่งยังไม่แพร่หลายในระบบโรงพยาบาลของฝรั่งเศสก่อนหน้านี้ การอธิบายและนำเอาบุคคลมาบันทึกเป็นกรณีศึกษา (Case) รวมทั้งการสร้างความรู้สากจากการสังเกต คนไข้ นักโทษ และคนบ้า ในวงการสาธารณสุข อาชญาวิทยา และ จิตวิทยา ยังทำได้ไม่แพร่หลาย และทำให้ความรู้เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวยังไม่เพียงพอ ดังนั้นการเขียนและการจดบันทึกจึงเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจในการสร้างความรู้ และการกำหนดความเป็นจริง รวมทั้งช่วยให้สามารถสะสมบันทึกหลักฐานต่างเป็นจดหมายเหตุ (Archive) ที่จะทำให้ความรู้นั้นได้รับการจดจำ สืบทอด ศึกษาและปฏิบัติสืบต่อไป (Foucault, 1973, pp. 190-193)

ระบบจดหมายเหตุ และการสร้างกรณีศึกษา ในนาม “voice to silence” (Foucault, 1972, p. 6) เพราะสิ่งที่ศึกษานั้น ไม่สามารถบันทึกตนเองได้ ทำให้สามารถถ่ายทอดสิ่งที่ศึกษา เช่น วัตถุทางประวัติศาสตร์ (ว่าที่) ผู้ป่วยจิตเภท (ว่าที่) อาชญากร เป็นเอกสารเพื่อการวิเคราะห์ของแพทย์ นักประวัติศาสตร์ นักอาชญาวิทยาซึ่งเป็นผู้ศึกษาในสถาบันการสร้างความรู้ที่เพิ่งเกิดช่วงศตวรรษที่ 17-18 การทำให้ชีวิตของนักโทษ ผู้ป่วยเป็นดัวบท เอกสาร หรือบันทึก ทำให้ง่ายต่อกระบวนการจัดระบบความสัมพันธ์ จัดลำดับเปรียบเทียบ ภายใต้กฎชุดหนึ่งที่ไม่ปรากฏในตัวบท กฎนี้ถูกสถาปนาขึ้นมาโดยเฉพาะ เพื่อกำจัดความไม่กลมกลืน (Discontinuity) ซึ่งต้องใช้วิธี

การ ตัดออก ปิดบัง ลดทอน ลบเลือน ดัดแปลง เพื่อสร้างแบบแผนความต่อเนื่อง ซึ่งเกิดขึ้นจากการมีกฎอีกชุดหนึ่งที่กำหนดขอบเขตพื้นผิว (Surface)/ พื้นที่เฉพาะ ว่าจะรวม (Include) หรือแยกออก (Exclude) อะไรบ้างเพื่อทำให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืน กฎที่กำหนดลักษณะเฉพาะ (Specification) ว่าอะไรทำให้เกิด หรือไม่เกิดความกลมกลืน อะไรเป็นความสัมพันธ์ที่มีความหมายที่สามารถสร้างความกลมกลืนได้ อะไรคือความสัมพันธ์ที่ชอบธรรม (Foucault, 1972, pp. 6-10) จนในที่สุด หลังจาก สถาบันการสร้างความรู้ตกลง "ประหัตประหาร" กำจัดความไม่ลงรอย แตกต่าง จากเอกสารและจดหมายเหตุที่จัดบันทึกการสังเกตพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ป่วย จัดบันทึกการสังเกตอาการและแยกจำพวก (Categorization) อาการ ความผิดปกติทั้งทางกายและจิต ก็จะได้สิ่งที่สามารถอธิบายว่าอะไรคือความบ้า หรือ ความเป็นอาชญากรได้ในขั้นตอนนี้ นับได้ว่าวาทกรรมได้ถือกำเนิดจากความไร้ระบบระเบียบไม่มีแบบแผนแล้ว

เมื่อได้วาทกรรมแห่งความบ้า หรือความป่วยแล้ว การศึกษาในลำดับต่อไป ก็มักเป็นการสถาปนาวาทกรรมให้เข้มแข็งขึ้น โดยการอาศัยอำนาจในการเบียดขับ หรือตัดผู้ที่เป็นวัตถุของการศึกษาไม่ให้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ ผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น ที่มีสิทธิตัดสินว่าใครดี ใครไม่ดี ต้องส่งไปกักกันลงโทษ ช่วงปลายศตวรรษที่ 18 กระบวนการยุติธรรมเริ่มใช้การพิสูจน์หลักฐานเพื่อพิสูจน์การกระทำผิด อันเป็นรากฐานระบบการยุติธรรมสมัยใหม่ที่ใช้ความรู้บนพื้นฐานของ เหตุผลและหลักฐานที่เป็นสากลในการกล่าวหาและลงโทษ โดยอ้างอิงจากการจัดประเภทและความรู้เกี่ยวกับการทำผิด เช่น อะไรคือการกระทำผิด ผู้กระทำผิดและสภาพแวดล้อม (Foucault, 1972, p. 96) การตรวจสอบร่างกาย (ทั้งร่างกายภาพและ"จิตใจ") เป็นทางหนึ่งในการสร้างความรู้เกี่ยวกับผู้กระทำผิด การศึกษาและสำรวจมีผลทำให้ผู้ถูกศึกษาเป็นเสมือนวัตถุ และมีกระบวนการทำให้ผู้ถูกศึกษากลายเป็นวัตถุที่ขึ้นอยู่ภายใต้การศึกษาตรวจสอบนั้น โดยมีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้สร้างความหมาย และตีความจากการอ่านรหัส บนร่างกาย เช่น อาการ ความเป็นมาของบุคคล เพื่อเทียบกับชุดความรู้มาตรฐาน (Foucault, 1972, p. 184) เช่น ถ้ามีการไอ จาม ไม่มีไข้ เรียกว่า เป็นหวัด ถ้ามีอาการเบื้องต้น ที่กล่าวมา แต่มีไข้ ปวดเมื่อยเนื้อตัว แพทย์จะตัดสินว่า เป็น ไข้หวัดใหญ่ ชุดวาทกรรมว่าด้วยไข้หวัดใหญ่และไข้หวัด 2009 จะเข้ามากำกับตัวผู้ป่วย "ไข้หวัดใหญ่/ ไข้หวัด 2009" ทันที เช่น การคัดกรอง ว่าเป็นไข้หวัดธรรมดา หรือ ไข้หวัด 2009 มีการแบ่งประเภทอีกว่า คนไหนปกติ คนไหนป่วยธรรมดา ให้ไปกักตัวเองอยู่ที่บ้าน คนไหนป่วยมาก ต้องเฝ้าระวังจับตาเป็นพิเศษ ทั้งเพื่อรักษาชีวิต และเพื่อป้องกันผู้อื่นไม่ให้ได้รับเชื้อโรคระบาด แพทย์ยังเป็นผู้กำหนดการควบคุมพฤติกรรมผู้ป่วย คนรอบข้าง และสังคม เช่น ให้ล้างมือ ให้ใส่หน้ากากอนามัย ให้กักตัวอยู่กับบ้าน บอกว่าเพื่อน ญาติ คนในครอบครัวจะต้องทำอะไรบ้าง ดังนั้นคนที่ไม่ปกติ (เป็นไข้หวัด) ก็จะถูกศึกษาและจับจ้องเป็นพิเศษ นี่คืออำนาจของวาทกรรม ในการกำหนดความรู้ ที่สามารถเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน (Materiality of

discourse) เช่นการอ้างอิงตนเองกับระบบการสร้างความเป็นองค์ประธานทางการแพทย์ เพื่อสร้างความรู้ คำแนะนำที่น่าเชื่อถือในฐานะแพทย์ หรือการได้รับอัตลักษณ์ใหม่จากวาทกรรมทางการแพทย์ เช่น เป็นผู้ป่วยจิตเภท เป็นผู้ป่วยใช้วัตถุธรรมดา การทำทนายวาทกรรมทาง การแพทย์ นอกจากไม่ได้รับความเชื่อถือแล้ว อาจเป็นความผิดด้วย เช่น การพยายามแกล้งน้ำมนต์ หรือยาสมุนไพร อาจถูกจับกุมเพราะไม่ได้รับอนุญาต หรือโฆษณาเกินจริง หรือสถาบันทางการแพทย์ออกมาปฏิเสธว่า ไม่ได้ผล เป็นต้น

การพยายามศึกษาการก่อตัวของวาทกรรม ทั้งจากผลของวาทกรรมต่อความเป็นจริง และชีวิตประจำวัน หรือการสำรวจจากวาทกรรมสู่ชีวิตประจำวัน และการสำรวจการสร้างวาทกรรมจากเอกสารที่เป็นเจตนาเหตุ บันที่กวดูที่ศึกษาหรือการศึกษาจากชีวิตประจำวันสู่วาทกรรม ทำให้เห็นโอกาสที่ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านกรรมวิธีสร้างเป็นความรู้สามารถตั้งคำถามไปจนถึงเปลี่ยนแปลงวาทกรรมได้ เช่น การศึกษาชีวิตของผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัว ทำให้เกิดนิยาม “ความรุนแรงในครัวเรือน” ในวาทกรรมสิทธิมนุษยชน เพิ่มเติมจากการซ้อมทรมาน ซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางเพศสภาพ แต่เดิม “ความรุนแรงในครอบครัว” ไม่เคยปรากฏในวาทกรรมสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงมาก่อน จนมีการรวบรวมหลักฐานทั้งจากกรณีศึกษา สถิติ เกิดเป็นทฤษฎี และการสร้างองค์ความรู้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมสิทธิมนุษยชน อย่างมีนัยยะสำคัญ (โปรดพิจารณา บทที่ 2)

ในวิทยานิพนธ์นี้ จะใช้การวิเคราะห์วาทกรรมศึกษากระบวนการก่อร่างสร้างตัวของวาทกรรม ที่ปรากฏในรูปของ “รายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน” จากสิ่งที่ไม่ได้กล่าวถึง (not-said) ในตัวรายงาน แต่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของคู่มือการเก็บข้อมูลสิทธิมนุษยชน ยิ่งไปกว่านั้น จะพยายามให้เห็นสิ่งที่ได้รับการปกปิดไว้อย่างเงียบเชียบ ไม่เคยได้รับการกล่าวถึง เพราะเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่ออำนาจของวาทกรรม (never-said)

ในการสร้างความรู้ วิทยา ในฐานะพื้นที่ที่ทำให้การสร้างความรู้ตามวาทกรรมเป็นไปได้ (Surface effects) อันว่าด้วยกฎระเบียบการจัดเรียง การอธิบายความสัมพันธ์ การจัดจำแนกประเภท (Foucault, 1972, p. 8) มักเป็นกระบวนการที่ไม่ปรากฏตัว และไม่ได้รับการตั้งคำถาม จึงถือเป็นสิ่งที่ไม่ได้พูดของวาทกรรม แต่ลึกลงไปกว่านั้น การที่วาทกรรมจำนวนน้อย เป็นวาทกรรมที่ได้รับการยอมรับ และมีชัยชนะในการขับเคลื่อนทางวาทกรรม ไม่ได้เป็นผลมาจากสิ่งที่ไม่ได้กล่าวถึง วาทกรรมต้องแสวงหาอำนาจ เพราะวาทกรรมไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียว สังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมกระแสหลักอยู่ตลอดเวลา มีวาทกรรมที่ขับเคลื่อนอยู่ในสนามของวาทกรรมจำนวนมาก แต่มีวาทกรรมไม่กี่ประการที่มีอำนาจเหนือกว่าวาทกรรมอื่น นั่นเป็นเพราะวาทกรรมนั้นสามารถ แสวงหาอำนาจรองรับการดำรงอยู่ของตนเองได้ วาทกรรมนั้นสามารถยก

ระดับจากวาทกรรมธรรมดา เข้าสู่การเป็นความรู้ ในสายความสัมพันธ์ระหว่าง ความรู้/อำนาจ (Power/Knowledge)

Now I have been trying to make visible the constant articulation of the constant articulation I think there is of power on knowledge and of knowledge on power. We should not be contented to say that the power has need for such and such knowledge, but we should add that the exercise of power itself creates and causes to emerge new object of knowledge and accumulate the new bodies of information. (Foucault, 1980, p. 53)

การที่จะวิเคราะห์ว่าความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเบื้องหลัง ความรู้นั้นคืออะไร เป็นเรื่องที่ไม่สามารถระบุตายตัวได้ ต่างจากอำนาจของวาทกรรมที่อำนาจในการกำหนดบังคับชีวิตประจำวัน ที่สามารถระบุได้บ้างว่าอะไรเป็นอะไร สำหรับนักคิดยุคหลังสมัยใหม่สายมาร์กซิส นอกจากความเป็นไปได้ของอำนาจรัฐที่ครอบงำเหนือร่างกาย (Foucault, 1980, p. 58) (และโปรดพิจารณา The History of Sexualities Vol. 1 Foucault, 1978) แล้ว ฌอง-ฟร็องซัว ลีเยวทาร์ด (Lyotard, 1984, 1974) มอัยใหม่ เช่น กงว่เป็นอำนาจของทุนนิยม ซึ่งทำให้เกิดความรู้ เทคนิค ต่างโดยเฉพาะเทคโนโลยีสื่อสารสื่อสาร ข้อมูลข่าวสาร ที่ทำให้ปฏิบัติการและอำนาจของทุนนิยมเข้มแข็งมากขึ้นเรื่อยๆ ทว่าอำนาจไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียวและตายตัว โดยที่วิทยานิพนธ์ใช้ทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยม ผู้ศึกษาไม่ควรสร้างความไม่ต่อเนื่องด้วยการอธิบายว่าอำนาจของลีโอทาร์ดคืออะไร แต่ควรสยบยอมต่อกฎของความต่อเนื่องและเขียนถึง ทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยม ในฐานะการเปิดเผยสิ่งที่ไม่ได้รับการกล่าวถึงเลย (never-said)

ทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยม

การกล่าวถึงทฤษฎีจุดยืนสตรีนิยม มาพร้อมกับกฎที่จะต้องยอมรับ โดยไม่ต้องตั้งคำถาม หรือไม่ต้องสงสัย ในส่วนนี้ สองประการ คือ หนึ่ง ความเป็นรองของผู้หญิง มิใช่แค่ด้านสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เพศวิถี แต่ในฐานะการสร้างความรู้ด้วย สอง คือการยอมรับ โดยไม่ต้องตั้งคำถาม หรือตั้งข้อสงสัยกับระบบปิตาธิปไตย หรืออุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ เมื่อได้กล่าวถึงขอบเขต และข้อจำกัดแล้ว ต่อไปจะเป็นการแนะนำทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยม

ทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยม (Feminist Standpoint Theories) เป็นกลุ่มทฤษฎีที่ตระหนักถึงนัยยะสำคัญของตำแหน่งที่ทางสังคม ที่มีผลต่อการสร้างความรู้ นัยยะสำคัญของทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยม คือการเปิดโปง ตั้งคำถามกับความรู้กระแสหลัก/แบบปิตาธิปไตย/วิทยาศาสตร์ ในฐานะความรู้ที่ไม่มีการระบุตำแหน่งที่ หรือมีความพยายามปกปิด ซ่อนเร้นตำแหน่งที่ สตรีนิยมเชื่อมั่นในความรู้ที่สร้างจากตำแหน่งที่เฉพาะ ไม่ว่าจะเป็น

ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ผ่าน Situated knowledge (Harraway, 1991) การสร้างความรู้ที่มีพื้นฐานผูกพัน (Embeddedness) กับร่างกาย ที่มีเพศสภาพ เชื้อชาติ และชาติพันธุ์ ชนชั้น และเพศวิถี (D. Smith, 1974, 1990, 1992) การสร้างความรู้จากตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงโลกที่สาม ผู้หญิงแอฟริกัน อเมริกัน (Narayan, 1998; Collins, 1986) และความรู้ประจักษ์นิยมแบบสตรีนิยมด้วยการเพิ่มการวิพากษ์ตำแหน่งแห่งที่ใน “Strong Objectivity” (Harding, 1987) การวิพากษ์ความรู้กระแสหลักที่เป็นผลผลิตของปิตาธิปไตยที่เก็บซ่อนไว้อย่างแนบเนียน ผ่านตำแหน่งแห่งที่ที่ถูกทำให้เป็นรองของผู้หญิงในฐานะผู้ทำหน้าที่ดูแลและธำรงเผ่าพันธุ์ (Jaggar, 1983) และ จุดยืนของผู้หญิงในฐานะชายขอบ ในการวิเคราะห์แบบ Historical Materialism (Hartsock, 1983) โดยจะกล่าวถึงกลุ่มทฤษฎีเหล่านี้ในบทที่ 2

การมีตำแหน่งแห่งที่ นอกจากแสดงให้เห็นถึงความหลากหลาย ความจำเพาะเจาะจงของความรู้แล้ว ยังเปิดโปงให้เห็นว่าความรู้กระแสหลัก/ปิตาธิปไตย ที่พยายามซ่อนเร้นจุดยืนความเป็นการเมือง ผลประโยชน์ร่วม ซึ่งเป็นสิ่งที่ปิตาธิปไตยไม่เคยกล่าวถึงว่าความรู้กระแสหลักล้วนเป็นมุมมองของผู้ชายในนามมุมมองที่ปราศจากเพศ (Androcentric) ซึ่งมีข้อจำกัดในการศึกษาการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง นอกจากนั้น ทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยม ยังมีความสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้กับการสร้างความรู้จากจุดยืนของคนชายขอบ เช่น Hartsock (1983) และ Jaggar (1983) โดยที่คนชายขอบสามารถสร้างความรู้ได้โดยไม่จำเป็นต้องอาศัย วิธีวิทยาที่แยกขาดระหว่างผู้ศึกษา และสิ่งที่ศึกษา ระหว่างการเมืองและความเป็นกลาง ปราศจากผลประโยชน์ร่วม

ในฐานะที่ ใบอนุญาตข่มขืน เป็นรายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงโลกที่สาม สตรีนิยมและสตรีนิยมสกุลหลังอาณานิคม เป็นมุมมองที่มีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์อคติของโลกตะวันตกที่มีต่อโลกที่สาม ซึ่งส่งผลต่อการรับข้อมูลและการทำความเข้าใจรายงานสิทธิมนุษยชน ที่เป็นเรื่องของผู้หญิงโลกที่สาม โดยเฉพาะประเด็นหน้าที่ทางคุณธรรมที่เหนือกว่าของตะวันตก ต่อตะวันออก ซึ่งทำให้ผู้หญิงโลกที่สามต้องกลายเป็นเสียงเงียบสองชั้น เพราะผู้หญิงโลกที่สามไม่สามารถเล่าประสบการณ์ของตนเองออกมาในรูปแบบที่โลกตะวันตก เช่น ขบวนการสิทธิมนุษยชนนานาชาติ เข้าใจได้โดยง่าย โดยไม่อาศัยตัวกลาง หรือล่าม อีกทั้งเรื่องราวและประสบการณ์ที่มีนัยสำคัญต่อเจ้าของเรื่อง ยังมีความเสี่ยงที่จะถูกตัดทอน ลบเลือน เพราะวิธีวิทยาการศึกษาแบบตะวันตก และอำนาจของนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญตะวันตกในการกำหนดความหมาย ความจริง และตัดสินว่าอะไรคือความรู้เกี่ยวกับโลกที่สาม ภายใต้กฎที่กำหนดว่าอะไรคือ “ความรู้” ที่ชอบธรรมของศาสตร์ ที่กำหนดมาจากมุมมองของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญจากตะวันตก (Spivak, 1988, pp. 89-91)

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

ขอบเขตในการศึกษา

ศึกษาเฉพาะการวิเคราะห์วาทกรรมสิทธิมนุษยชน ในฐานะการสร้างความรู้ ผ่านรายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับผู้หญิงชาติพันธุ์ ไบออนูตข่มขืน โดยมีรายละเอียดดังนี้ ส่วนแรก ศึกษาญาณวิทยาสตรีนิยม ทฤษฎีจุดยืนแบบสตรีนิยม และผลจากความรู้ด้านสตรีนิยม ต่อการเคลื่อนไหวสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง และการสร้างความรู้ที่มีผู้หญิงเป็นส่วนประกอบใน ไบออนูตข่มขืน

ส่วนที่สอง ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่าง ไบออนูตข่มขืน กับการสร้างความรู้ที่ขอบธรรมในวาทกรรมสิทธิมนุษยชน โดยผ่านการทบทวนหลักการทั้งไปในคู่มือการเก็บข้อมูลสิทธิมนุษยชนหลักของ Amnesty International Ukweli (Callamard, 2000a, 2000b) และ Event Standard Format ที่ใช้ในประเทศไทย ผ่านการเผยแพร่ของ HURIDOC ร่วมกับสถาบันสิทธิมนุษยชนท้องถิ่นในประเทศไทย (Guzman, Ravindran & Ignacio, 1994) และ Getting the Fact Down โดย Manuel Guzman (Guzman, 1997)

ส่วนที่สาม เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นสิ่งที่หากไปจากการใช้วาทกรรมสิทธิมนุษยชนเพื่อการสร้างความรู้ ศึกษาผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต ที่ใช้คำให้การและอัตชีวประวัติ ในบทความเชิงสารคดี “รอยสักของนางหาญ” อัตชีวประวัติ และชีวประวัติ The White Umbrella และ Twilight in Burma ที่เป็นการแสดงให้เห็นการเล่าเรื่องอีกแบบ ที่มีผลในการสร้างความรู้ และตระหนักรู้ด้านสิทธิมนุษยชน และสิทธิมนุษยชนของสตรี รวมทั้งการละเมิดสิทธิมนุษยชนในรัฐฉาน และสังเคราะห์รวมเป็นบทสรุปให้เห็นสิ่งที่รายงานสิทธิมนุษยชนกล่าวถึง สิ่งที่ไม่ได้กล่าวถึง หรือ ไม่สามารถกล่าวถึงได้ รวมทั้งกิจกรรมของมนุษย์ที่แสดงให้เห็นความย้อนแย้ง และตั้งคำถามกับวิธีวิทยา

องค์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร ศึกษาตัวบทของรายงานด้านสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับผู้หญิงผ่าน ไบออนูตข่มขืน ศึกษาคู่มือการเก็บข้อมูลสิทธิมนุษยชนหลักผ่าน Ukweli และ Getting the Fact Down และ การวิพากษ์ความรู้สิทธิมนุษยชนผ่าน บทความเชิงสารคดี “รอยสักของนางหาญ” อัตชีวประวัติ และชีวประวัติ The White Umbrella และ Twilight in Burma

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากการศึกษาแสดงให้เห็นการทำงานของวาทกรรมสิทธิมนุษยชน กับการสร้างความรู้ในรูปแบบรายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน จึงมุ่งเน้นการศึกษาภาคปฏิบัติของวาทกรรมในการสร้างความรู้ที่ชอบธรรมผ่านรายงานสิทธิมนุษยชน และแสดงให้เห็นสิ่งที่ไม่ได้ปรากฏแต่แฝงฝัง หรือมีอยู่ในกระบวนการสร้างความรู้ นั้น ดังนั้น การศึกษานี้จะไม่ตั้งคำถามหรือพยายามพิสูจน์ความเป็น “วาทกรรม” ของสิทธิมนุษยชน โดยให้ถือว่าสิทธิมนุษยชน มีสภาพเป็นวาทกรรมโดยอัตโนมัติ โดยจะละเว้นไม่กล่าวถึงกระบวนการประกอบสร้าง สถาปนา ทั้งในฐานะวาทกรรม และในฐานะระบอบสังคม (Regime) ประสิทธิภาพของสิทธิมนุษยชน หรือการสืบสาวประวัติความเป็นมาของวาทกรรมสิทธิมนุษยชน ซึ่งสามารถศึกษาได้ใน The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalization Era (Ishay, 2004)

1. นิยามศัพท์ในการศึกษานี้เพื่อความเข้าใจร่วมกัน จะกำหนดนิยามศัพท์ดังนี้

“รายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน” หรือ “รายงานสิทธิมนุษยชน” (Human Rights report) หมายถึง เอกสารรายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่มีการจัดทำอย่างเป็นรูปแบบ ได้แก่ มีหลักฐาน เช่น ภาพถ่าย คำให้การของผู้เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์แบบแผนการละเมิดในภาพรวม โดยใช้สถิติ หรือการบรรยายข้อเท็จจริง ข้อสรุป ข้อเสนอแนะ เป็นอย่างน้อย (Guzman, 1997, p. 54; Schaffer & S. Smith, 2004, p. 137) โดยจะแสดงหลักฐานในรูปข้อมูลผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยละเอียดเป็นรายกรณี หรือไม่ได้

“องค์การสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ” (International human rights organizations) หมายถึง หน่วยงานที่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชนที่มีไช้รัฐ แต่มีพื้นที่ สมาชิก หรือของข่ายการปฏิบัติงานในลักษณะนานาชาติ อาจมีสมาชิกเป็นของรัฐ (Intergovernmental Organization: IGOs) เช่น องค์การสหประชาชาติ ศาลอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court: ICC) หรือไม่มีไช้รัฐ คือองค์การเอกชนระหว่างประเทศ (International Nongovernmental Organization: INGOs) เช่น องค์การแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล กรีนพีซ (Green Peace) ในการศึกษานี้ ไม่รวมองค์กรธุรกิจข้ามชาติ

องค์กรเอกชน (Non-governmental organizations: NGOs) หมายถึง องค์กรที่ไม่ไช้รัฐ ที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ ในที่นี้จำกัดเฉพาะ องค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน เช่น เครือข่ายปฏิบัติงานผู้หญิงไทใหญ่ องค์กรสตรีกะเหรี่ยง ตัวอย่างองค์กรเอกชนที่เป็นที่รู้จักประเทศไทย ในการทำงานด้านเพศวิถี ได้แก่ เอ็มพาวเวอร์ ฟ้ามิตร หรือด้านเพศสภาพ ได้แก่ มูลนิธิผู้หญิง เป็นต้น

ผลที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา

1. ได้ศึกษากระบวนการผลิตรายงานสิทธิมนุษยชนในประเด็นผู้หญิงทั้งในฐานะตัวบท และในฐานะปฏิบัติการของการสร้างความรู้ในวาทกรรมสิทธิมนุษยชน
2. สามารถสร้างแนวทางการใช้รายงานสิทธิมนุษยชนเชิงวิพากษ์จากมุมมองสตรีนิยมได้
3. ได้สะท้อนและทบทวนสิ่งที่ขาดหายไปจากรายงานเชิงสิทธิมนุษยชน โดยใช้มุมมองสตรีนิยมเพื่อทำ ให้เกิดการใช้คำให้การและเรื่องเล่าในรายงานสิทธิมนุษยชนที่มีบทบาทในเชิงฟื้นฟู “ความเป็นองค์ประธาน” ร่วมกับการผลักดันการเคลื่อนไหวสิทธิมนุษยชนให้มีประสิทธิภาพ